

Ο Νίτσε επικρίνει όλους τους φιλοσόφους που ασχολήθηκαν με την Αισθητική, επειδή επικεντρώθηκαν στα ανθρώπινα καλλιτεχνήματα προϋποθέτοντας ότι ο άνθρωπος ως δημιουργός τους είναι ό,τι πιο ωραίο. Έτσι, υποβίβασαν την ομορφιά του φυσικού κόσμου και επιδίωξαν μόνο την κυριαρχία πάνω σ' αυτόν. Αλλά αυτό αποδεικνύει τον ανθρώπινο εκφυλισμό και την ασχήμια που χαρακτηρίζει -κατά τους τελευταίους αιώνες- τον άνθρωπο.

2. Ολόκληρη η λυρική τέχνη είναι απαράδεκτη, αφού εκφράζει μόνο τον εγωισμό, τα πάθη και τους πόθους του καλλιτέχνη

Fr. Nietzsche: *Die Geburt der Tragödie* (= Η γέννηση της τραγωδίας), 1872, § 5 (= Schlechta I, 36):

“Darum muß unsre Ästhetik erst jenes Problem lösen, wie der ‘Lyriker’ als Künstler möglich ist: er, der, nach der Erfahrung aller Zeiten, immer ‘ich’ sagt und die ganze chromatische Tonleiter seiner Leidenschaften und Begehungen vor uns absingt. Gerade dieser Archilochus erschreckt uns, neben Homer, durch den Schrei seines Hasses und Hohnes, durch die trunknen Ausbrüche seiner Begierde; ist er, der erste subjektiv genannte Künstler, nicht damit der eigentliche Nichtkünstler?”

«Η Αισθητική μας οφείλει πρώτα να λύσει εκείνο το πρόβλημα: πώς είναι δυνατό να εκλαμβάνεται ο “λυρικός” ως καλλιτέχνης: αυτός που, σύμφωνα με την εμπειρία όλων των εποχών, λέει πάντοτε “εγώ” και υμνεί ξερονώντας απάνω μας όλη τη χρωματική-τονική κλίμακα των παθών του και των πόθων του. Ακριβώς εκείνος ο Αρχίλοχος μας τρομάζει -σε αντιπαροβολή προς τον Όμηρο- με τις φωνές του μίσους και του χλευασμού του, με τα μεθυσμένα ξεσπάσματα του πόθου του· άραγε αυτός που ονομάστηκε “πρώτος υποκειμενικός καλλιτέχνης”, δεν είναι στην πραγματικότητα ακριβώς γι’ αυτό ένας μη-καλλιτέχνης;»

Ο Νίτσε επικρίνει τη λυρική τέχνη (με πρώτο εκπρόσωπό της τον Αρχίλοχο), επειδή δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να στρέφεται γύρω από το ανθρώπινο «εγώ» και να προβάλλει ό,τι ταπεινό και βρόμικο διαθέτει: τα πάθη του και τους κατώτερους πόθους του, το μίσος, το

χλευασμό, τα μεθυσιμένα ξεσπάσματα κλπ. Όλος αυτός ο εγωισμός και υποκειμενισμός είναι κάθε άλλο παρά μια υψηλή έκφραση του ωραίου, κάθε άλλο παρά αληθινή τέχνη.

3. Η κωμωδία ούτε μας βελτιώνει ούτε μας εκπαιδεύει, άρα η μόνη καλλιτεχνική της αξία είναι ότι μας καθιστά αισθητικά φαινόμενα

Fr. Nietzsche: *Die Geburt der Tragödie* (= Η γέννηση της τραγωδίας), 1872, § 5 (= Schlechta I, 40):

“Denn dies muß uns vor allem, zu unserer Erniedrigung und Erhöhung, deutlich sein, daß die ganze Kunstkomödie durchaus nicht für uns, etwa unsrer Besserung und Bildung wegen, aufgeführt wird, ja daß wir ebensowenig die eigentlichen Schöpfer jener Kunstwelt sind: wohl aber dürfen wir von uns selbst annehmen, daß wir für den wahren Schöpfer derselben schon Bilder und künstlerische Projektionen sind und in der Bedeutung von Kunstwerken unsre höchste Würde haben – denn nur als *ästhetisches Phänomen* ist das Dasein und die Welt ewig gerechtfertigt”.

«Τούτο πρέπει να μας γίνει προπάντων σαφές, προς ταπείνωση και προς ανύψωσή μας, ότι ολόκληρο το καλλιτεχνικό είδος της κωμωδίας δεν παριστάνεται επί σκηνής για εμάς· π.χ. για χάρη της βελτίωσής μας και της παιδείας μας, και μάλιστα ούτε καν είμαστε οι αληθinoί δημιουργοί αυτού του καλλιτεχνικού κόσμου. Μας επιτρέπεται, όμως, σίγουρα να υποθέσουμε ότι για τον αληθινό δημιουργό αυτής της τέχνης είμαστε ήδη εικόνες και καλλιτεχνικές προβολές, και ότι αποκτούμε την ανώτατη αξιοπρέπειά μας με τη σημασία καλλιτεχνημάτων – διότι μόνο ως αισθητικό φαινόμενο δικαιώνεται αιώνια η ύπαρξη και ο κόσμος».

Ο Νίτσε επιχειρεί να ανακαλύψει το καλλιτεχνικό νόημα της κωμωδίας, αφού διαπιστώνει ότι αυτή δεν συμβάλλει ούτε στη βελτίωση ούτε στη μόρφωσή μας. Ανακαλύπτει ότι η κωμωδία συμβάλλει στο να αποκτήσουμε την «ανώτατη αξιοπρέπειά μας», αφού μας καθιστά *αισθητικά φαινόμενα*: μας ανάγει στη σκηνή ως καλλιτεχνικές εικόνες και έτσι δικαιώνει διαιωρίζοντας την ύπαρξή μας.

4. Η λεκτική έκφραση που συνοδεύει ενίοτε τη μουσική δεν κατορθώνει να εξωτερικεύσει τον πιο ενδόμυχο χαρακτήρα της μουσικής, αλλά μόνο να τον θίξει επιπόλαια

Fr. Nietzsche: *Die Geburt der Tragödie* (= Η γέννηση της τραγωδίας), 1872, § 6 (= Schlechta I, 44):

“Ihr [= Der Musik] gegenüber ist vielmehr jede Erscheinung nur Gleichnis: daher kann die *Sprache*, als Organ und Symbol der Erscheinungen, nie und nirgends das tiefste Innere der Musik nach außen kehren, sondern bleibt immer, sobald sie sich auf Nachahmung der Musik einläßt, nur in einer äußerlichen Berührung mit der Musik, während deren tiefster Sinn, durch alle lyrische Beredsamkeit, uns auch keinen Schritt näher gebracht werden kann”.

«Σε σύγκριση προς τη μουσική κάθε φαινόμενο είναι απλώς και μόνο μια παραβολή: γι' αυτό και η γλώσσα, ως όργανο και σύμβολο των φαινομένων, δεν μπορεί να στρέψει ποτέ και κατά κανέναν τρόπο προς τα έξω τον βαθύτατα ενδόμυχο πυρήνα της μουσικής, αλλά παραμένει πάντα, όταν καταπιάνεται στο να μιμείται τη μουσική, μόνο σε μια επιπόλαιη επαφή μαζί της· το βαθύτερο νόημα της μουσικής, ακόμα και με ολόκληρη τη λυρική ευφράδεια, δεν μπορεί να μας έρθει ούτε ένα βήμα κοντύτερα».

Ο Νίτσε προβληματίζεται πάνω στη σχέση της μουσικής με τους στίχους που ενίοτε την συνοδεύουν (π.χ. σε ένα τραγούδι, σε μία αρχαία τραγωδία ή σε μία όπερα). Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα λόγια δεν κατορθώνουν ποτέ να εκφράσουν και έτσι να εξωτερικεύσουν το ενδόμυχο βάθος στο οποίο κινείται η μουσική. Κατορθώνουν απλώς να θίξουν επιπόλαια εκείνο το βάθος, χωρίς να μας το καθιστούν προσιτό.

5. Η τέχνη κατορθώνει να δαμάζει τη φρίκη και να εκτονώνει την αηδία μας για την ύπαρξη

Fr. Nietzsche: *Die Geburt der Tragödie* (= Η γέννηση της τραγωδίας), 1872, § 7 (= Schlechta I, 48-49):

“Die Kunst allein vermag jene Ekelgedanken über das Entsetzliche oder Absurde des Daseins in Vorstellungen umzubiegen, mit denen sich leben läßt: diese sind das *Erhabene* als die künstlerische Bändigung des Entsetzlichen und das *Komische* als die künstlerische Entladung vom Ekel des Absurden”.

«Μόνο η τέχνη είναι ικανή να μεταστρέφει εκείνες τις γεμάτες αηδία σκέψεις που μας διακατέχουν σχετικά με τον φριχτό ή παράλογο χαρακτήρα της ύπαρξης, μεταποιώντας τις σε παραστάσεις που μας επιτρέπουν να ζούμε. Αυτές οι παραστάσεις είναι το *υπέροχο* [= das *Erhabene*] ως καλλιτεχνικός δαμασμός του φριχτού, και το *κωμικό* [= das *Komische*] ως καλλιτεχνική εκτόνωση από την αηδία για το παράλογο».

Ο Νίτσε δίνει εδώ απάντηση στο ερώτημα: σε τι μας βοηθά η τέχνη να υποφέρουμε τη ζωή; Ξεκινά από την προϋπόθεση ότι χωρίς την τέχνη διακατεχόμαστε από αηδία για τον φριχτό και παράλογο χαρακτήρα της ύπαρξής μας. Η τέχνη κατορθώνει να δαμάζει τη φρίκη μας μέσω του *υπέροχου* στοιχείου της και να εκτονώνει την αηδία μας μέσω του *κωμικού* της στοιχείου

6. Η εξέλιξη της τέχνης συνδέεται με τη διπολικότητα του απολλώνιου και του διονυσιακού στοιχείου

Fr. Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie* (= Η γέννηση της τραγωδίας), 1872, § 1 (= Schlechta I, 21):

“Wir werden viel für die ästhetische Wissenschaft gewonnen haben, wenn wir nicht nur zur logischen Einsicht, sondern zur unmittelbaren Sicherheit der Anschauung gekommen sind, daß die Fortentwicklung der Kunst an die Duplizität des *Apollinischen* und des *Dionysischen* gebunden ist: in

«Η αισθητική επιστήμη θα έχει επιτύχει πολλά, εάν οδηγηθούμε όχι μόνο στο λογικό συμπέρασμα, αλλά και στην άμεση εποπτική βεβαιότητα, ότι η εξέλιξη της τέχνης συνδέεται με τη διπολικότητα του απολλώνιου και του διονυσιακού στοιχείου, όπως αντίστοιχα μια γενεά εξαρτάται από τη διττότητα των φύλων, τα οποία βρίσκονται σε συνεχή πόλεμο και

ähnlicher Weise, wie die Generation von der Zweiheit der Geschlechter, bei fortwährendem Kampfe und nur periodisch eintretender Versöhnung, abhängt. (...) An ihre beiden Kunstgottheiten, Apollo und Dionysus, knüpft sich unsere Erkenntnis, daß in der griechischen Welt ein ungeheurer Gegensatz, nach Ursprung und Zielen, zwischen der Kunst des Bildners, der apollinischen, und der unbildlichen Kunst der Musik, als der des Dionysus, besteht. (...) Um uns jene beiden Triebe näherzubringen, denken wir sie uns zunächst als die getrennten Kunstwelten des *Traumes* und des *Rausches*".

μόνο περιοδικά εισδύουν σε συμφιλίωση. (...) Από τις δύο ελληνικές καλλιτεχνικές θεότητες, τον Απόλλωνα και τον Διόνυσο, εξαρτάται η γνώση μας ότι μέσα στον ελληνικό κόσμο υφίσταται μια τεράστια αντίθεση, όσον αφορά στην προέλευση και τους στόχους, ανάμεσα στην εικαστική τέχνη, την απολλώνια, και τη μη-εικαστική τέχνη της μουσικής ως τέχνη του Διονύσου. (...) Για να προσεγγίσουμε εκείνες τις δύο ορμές, ας τις σκεφτούμε κατ' αρχάς ως τους δύο ξέχωρους καλλιτεχνικούς κόσμους του ονείρου και της μέθης».

Διερευνώντας την εμφάνιση της αρχαιοελληνικής τραγωδίας ο Νίτσε οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι δύο μεταφυσικά στοιχεία συνδυάστηκαν, για να «γεννηθεί» αυτό το αρχαιοελληνικό καλλιτεχνικό είδος. Τα ονομάζει «απολλώνιο στοιχείο», από τον θεό Απόλλωνα ως θεό του ονείρου, το οποίο αντιστοιχεί στο εικαστικό τμήμα της τραγωδίας (δηλαδή σε όσα εμφανίζονται επί σκηνής), και «διονυσιακό στοιχείο», από τον θεό Διόνυσο ως θεό της μέθης, το οποίο αντιστοιχεί στο μουσικοχορευτικό τμήμα της τραγωδίας.

Ο Νίτσε ενδιαφέρεται να τονίσει την αντιθετικότητα των δύο αυτών «ορμών», συγκρίνοντάς τες με τα δύο φύλα, αρσενικό και θηλυκό, τα οποία, ενώ βρίσκονται σε συνεχή αντιπαράθεση, κατά περιόδους συμφιλιώνονται και έτσι πετυχαίνουν μια γονιμοποίηση και μια διαιώνιση του ζωικού ή ανθρώπινου γένους. Σε παρόμοια αντιθετικότητα βλέπει ο Νίτσε να βρίσκονται το εικαστικό και το μουσικό στοιχείο της τέχνης.

7. Η συμπόνια και ο φόβος, που χρησιμοποιούνται στην αρχαιοελληνική τραγωδία για την απαλλαγή από τα πάθη, οδηγούν τελικά στον εθισμό και όχι στη λύτρωση

Fr. Nietzsche: *Menschliches, Allzumenschliches* (= Ανθρώπινα, πάρα πολύ ανθρώπινα), Πρώτος τόμος, 1878, § 212 (= Schlechta I, 571):

“Sollten Mitleid und Furcht wirklich, wie Aristoteles will, durch die Tragödie entladen werden, so daß der Zuhörer kälter und ruhiger nach Hause zurückkehre? Sollten Geistesgeschichten weniger furchtsam und abergläubisch machen? Es ist bei einigen physischen Vorgängen, zum Beispiel bei dem Liebesgenuß, wahr, daß mit der Befriedigung eines Bedürfnisses eine Linderung und zeitweilige Herabstimmung des Triebes eintritt. Aber die Furcht und das Mitleid sind nicht in diesem Sinne Bedürfnisse bestimmter Organe, welche erleichtert werden wollen. Und auf die Dauer wird selbst jeder Trieb durch Übung in seiner Befriedigung *gestärkt*, trotz jener periodischen Linderungen. Es wäre möglich, daß Mitleid und Furcht in jedem einzelnen Falle durch die Tragödie gemildert und entladen würden: trotzdem könnten sie im ganzen durch die tragische Einwirkung

«Εκτονώνονται άραγε πράγματι η συμπόνια και ο φόβος μέσω της τραγωδίας, όπως θέλει ο Αριστοτέλης, έτσι ώστε ο θεατής να επιστρέφει πιο ψύχραιμος και πιο ήρεμος στο σπίτι του; Οι ιστορίες με φαντάσματα μας καθιστούν πράγματι λιγότερο φοβητσιάρηδες και προληπτικούς; Είναι αληθινό ότι σε μερικά σωματικά συμβάντα, για παράδειγμα κατά την ερωτική απόλαυση, μαζί με την ικανοποίηση μιας ανάγκης επέρχεται μια καταπράυνση και μια προσωρινή μείωση της ορμής. Αλλά ο φόβος και η συμπόνια δεν είναι με το ίδιο νόημα ανάγκες ορισμένων σωματικών οργάνων, τα οποία τείνουν να ανακουφίζονται. Και με το πέρασμα του χρόνου κάθε ορμή ενισχύεται μέσω της εξάσκησης με την ικανοποίησή της, παρ' όλες τις περιοδικές καταπραύνσεις. Δεν αποκλείεται, σε μεμονωμένες περιπτώσεις η συμπόνια και ο φόβος να γαληνεύουν και να εκτονώνονται μέσω της τραγωδίας εντούτοις, συνολικά ίσως επαυξάνονται μέσω της τραγικής επίδρασης και ίσως ο Πλάτων έχει δίκιο όταν πιστεύει ότι η τρα-

überhaupt größer werden, und Plato behielte doch Recht, wenn er meint, daß man durch die Tragödie insgesamt ängstlicher und rührseliger werde”.

γωδία συνολικά μας καθι-
στά πιο φοβητσιάρηδες και
πιο παθητικούς».

Ο Νίτσε αντιπαραθέτει την αριστοτελική στην πλατωνική άποψη περί τραγωδίας. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η τραγωδία χρησιμοποιεί τη συμπόνια (αρχαιοελληνικά: έλεος) και το φόβο, για να μας λυτρώσει τελικά από τα ίδια τούτα πάθη. Αλλά ο Νίτσε αμφισβητεί την υπόθεση, ότι εξασκώντας αυτά τα πάθη απαλασσόμαστε από αυτά. Όταν συνηθίζουμε να φοβόμαστε και να συμπονούμε, αντί να ελαττώνουμε αυτά τα συναισθήματα, τα ενδυναμώνουμε. Κι έτσι φαίνεται να έχει δίκιο ο Πλάτων, όταν κατηγορεί τους τραγικούς ποιητές ότι καθιστούν τον θεατή φοβητσιάρη και παθητικό, αντί να τον καθιστούν ρωμαλέο υπερασπιστή της πατρίδας.

8. Δεν υπάρχει άμεση επίδραση της τέχνης· για να δεχθούμε οποιαδήποτε καλλιτεχνική επίδραση, πρέπει να προετοιμαστούμε και να εκπαιδευτούμε γι' αυτήν

Fr. Nietzsche: *Menschliches, Allzumenschliches* (= Ανθρώπινα, πάρα πολύ ανθρώπινα), Δεύτερος τόμος, 1880, § 168 (= Schlechta I, 940):

“Man muß nämlich auch für die geringsten ‘Offenbarungen’ der Kunst erst *vorbereitet* und *eingelernt* werden: es gibt durchaus keine ‘unmittelbare’ Wirkung der Kunst, so schön auch die Philosophen davon gefabelt haben”.

«Ακόμα και για τις πιο μικρές “αποκαλύψεις” της τέχνης οφείλει κανείς να είναι προετοιμασμένος και μνημένος· δεν υπάρχει καμία “άμεση” επίδραση της τέχνης, όσο ωραίους μύθους και αν μας έχουν πει επί τούτου οι φιλόσοφοι».

Ο Νίτσε αμφισβητεί την άμεση επίδραση ενός καλλιτεχνήματος πάνω στον δέκτη, επειδή είναι απαραίτητη μία μακρόχρονη εκπαίδευση και η απόκτηση της κατάλληλης στάσης απέναντι στο καλλιτεχνικό βίωμα. Στην τέχνη υπάρχουν μνημένοι και αμύητοι, εκπαιδευμένοι και απαίδευτοι - όπως αυτό φαίνεται να ισχύει τουλάχιστον για τις σύνθετες τέχνες της όπερας ή της τραγωδίας. Όπως η μακροχρόνια

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

εξίσκηση καθιστά έναν άνθρωπο αληθινό καλλιτέχνη, παρόμοια και το αισθητικό βίωμα απαιτεί επίμονη και μακροχρόνια προσέγγιση.

43) SIGMUND FREUD (1856-1939)